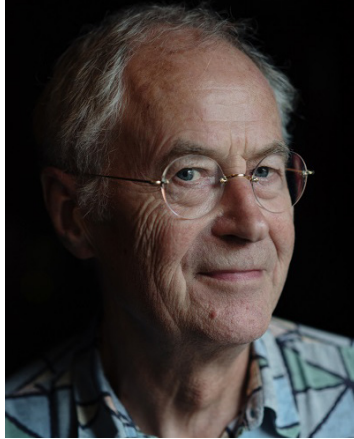

HET NEDERLANDS

Verleden, heden, maar ook een toekomst?

René Appel

René Appel (Hoogkarspel, 1945)

René Appel studeerde Nederlands en Algemene Taalwetenschap. Van 1972 tot 1980 werkte hij bij de Subfaculteit Psychologie van de Rijks Universiteit Utrecht en van 1980 tot 2003 bij de Faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam, waar hij in 1990 werd benoemd tot Bijzonder Hoogleraar Nederlands als tweede taal. Daarnaast was hij aanvankelijk recensent (bij NRC Handelsblad) en later auteur van misdaadromans. Inmiddels heeft hij 26 thrillers en vier verhalenbundels gepubliceerd. Twee van zijn boeken werden bekroond met de Gouden Strop, de prijs voor de beste Nederlandstalige misdaadroman, *De derde persoon* in 1991 en *Zinloos geweld* in 2002. Sinds 2014 verzorgt hij de rubriek TNA in het radioprogramma *De Taalstaat*, waarin hij het taalgebruik van (min of meer) Bekende Nederlanders bespreekt.

Uitgave: Stichting Literaire Manifestaties Enschede

© 2023 René Appel

Auteursfoto © Inigo Garayo

Foto's op omslag komen uit foto-archief Museum Hengelo

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

HET NEDERLANDS

Verleden, heden, maar ook een toekomst?

31e Drienerwoldelezing, 19 november 2023

René Appel

De SLME houdt jaarlijks een Drienerwoldelezing; een niet eerder gepubliceerde lezing van wetenschappelijk gehalte over een literair of aan de literatuur verwant onderwerp. De tekst van de lezing wordt in essayvorm uitgegeven door de SLME en toegestuurd aan de vrienden en andere begunstigers van de Stichting. Daarnaast wordt ook een presentemplaar gezonden aan de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag. Overige geïnteresseerden kunnen het essay bestellen via info@slme.nl. Kosten € 7,50 per stuk. Dit geldt ook voor de lezingen uit voorgaande jaren, waarvan nog een beperkte voorraad beschikbaar is.

Een overzicht van de Drienerwoldelezingen sinds 2000 kunt u vinden op de SLME website: www.slme.nl

Ook kunt u op deze website verdere informatie vinden over de SLME.

HET NEDERLANDS

Verleden, heden, maar ook een toekomst?

René Appel

Inleiding

‘Ondanks dat hun goed hadden getraind, waren de prestaties toch slechter als werd verwacht.’

Veel mensen zullen hun wenkbrauwen fronsen als ze dit zinnetje horen of lezen. Is dat wel goed Nederlands? ‘Hun’ als onderwerp, dat kan toch niet, en ‘slechter als werd verwacht’ moet toch zijn ‘slechter dan werd verwacht’? En hoe zit het met ‘ondanks dat? ‘Hoewel’ is hier toch het correcte woord?

Voorals *hun* als onderwerp van een zin zit in het verdomhoekje, bijna even erg als *kennen* in plaats van *kunnen*, zoals in ‘Hij ken dat niet weten’. Iemand die *hun* gebruikt als onderwerp, loopt een gereede kans als niet goed opgeleid en misschien zelfs als minder intelligent te worden beschouwd. *Hun* zou je als een signaalwoord kunnen zien. Taalonderzoekers hebben er aardig wat artikelen over geschreven, vaak met wat woordspelige titels, zoals: ‘Hun hebben gelijk’, ‘Zij zijn beter als hun’, ‘Leve hun! Waarom hun nog steeds hun zeggen’ en ‘Hun zijn jongens’ Dat laatste omdat jongens en jonge mannen het meest *hun* gebruiken als onderwerp van een zin.

Over *slechter als* in plaats van *slechter dan* ontstond een paar jaar geleden enige commotie, omdat de nieuwe editie van de Algemene Nederlandse Spraakkunst, kortweg de ANS, beschreef dat beide vormen voorkomen, wat uiteraard niet valt te betwisten. De presentator van het TV-programma *De vooravond* stelde dat het toch heel simpel was. Zo legde hij het ook aan zijn kinderen uit: als het een meer is dan het ander,

gebruik je altijd *dan* en als ze gelijk zijn, gebruik je *als*, dus ‘Selma scoort hoger *dan* Sabine’ en ‘Selma scoort net zo goed *als* Sabine’. Duidelijk, zou je zeggen Maar nee, het is immers ook ‘De score van Selma is twee keer zo hoog als die van Sabine.’

Dan hebben we uit het voorbeeldzinnetje nog ‘ondanks dat’ in plaats van ‘hoewel’. Voor mij klinkt het incorrect, maar het blijkt als correct te worden beschouwd.

Het bovenstaande laat zien dat er variatie in de taal zit. De één zegt het zus, de ander zegt het zo, en wie bepaalt wat goed is, wie stelt vast hoe het hoort, hoe het moet? De taalwetenschap geeft in ieder geval geen uitsluitel, die beschrijft alleen en is volstrekt niet normatief. Voor het Nederlands kennen we normen voor de spelling. Die zijn vastgelegd in het zogeheten *Groene Boekje*, dat als officiële titel heeft ‘Woordenlijst Nederlandse Taal’. Maar er is simpelweg geen *Groen Boekje van de Nederlandse Grammatica*. Het dichtstbij komt nog *Taaladvies.net* dat ressorteert onder de Nederlandse Taalunie. Die instelling ‘ontwikkelt en stimuleert beleid voor het Nederlands in Nederland, Vlaanderen en Suriname’. Interessant is nu om te kijken wat dat *Taaladvies.net* zegt over de drie ‘kwesties’ die ik hierboven heb aangestipt.

Over *hun* als onderwerp staat er simpelweg ‘Zinnen als “Hun hebben het gedaan” zijn geen standaardtaal. Standaardtaal zijn “Zij hebben het gedaan” en “Ze hebben het gedaan”.’ Bij de *als/dan*-kwestie luidt de formulering volkomen anders. ‘Correct is “Het tekort is groter dan vorig jaar”. *Groter als* komt ook vaak voor, zeker in gesproken taal, maar in verzorgde spreek- en schrijftaal is dat gebruik niet aan te raden.’ Hier gaat het dus niet meer over ‘standaardtaal’, maar over ‘verzorgde spreek- en schrijftaal’ en er wordt alleen geadviseerd *groter als* niet te gebruiken. In het geval van *ondanks dat* is *Taaladvies.net* volstrekt eenduidig: ‘De voegwoordelijke uitdrukking *ondanks dat* is correct in de betekenis *hoewel*.’

Aanvankelijk was het Nederlands in feite niet meer dan een verzameling dialecten met een aantal gemeenschappelijke kenmerken en veel verschillen. Allerlei maatschappelijke en politieke ontwikkelingen hebben ervoor gezorgd dat er behoefte kwam aan een gemeenschappelijke taal, dat wil zeggen een bovengewestelijke taal. In 1814 riep Koning Willem I het Nederlands uit tot landstaal en administratieve taal van het rijk. Die taal werd later Algemeen Beschaafd Nederlands genoemd, ABN, een term die in ieder geval in de taalwetenschap niet wordt gebruikt, mede omdat taalvormen die niet tot het ABN horen, dan als ‘onbeschaafd’ zouden kunnen gelden. Tegenwoordig wordt in plaats van ABN de term standaardtaal gebruikt. Vormen die daarbuiten liggen, zoals *beter als* in plaats van *beter dan* gelden dan als ‘non-standaard’, maar worden in alledaags Nederlands ook wel ‘plat’ genoemd.

In de loop van de tijd is het Nederlands flink veranderd. In veel gevallen gebeurde dat simpelweg doordat mensen anders gingen praten en/of schrijven. Zo werd al aan het eind van de Middeleeuwen de tweede naamval, de zogeheten genitief, steeds vaker vervangen door *van*, dus in plaats van *des conincs* werd het *van de koning*. Tot in de negentiende eeuw schreef men bijvoorbeeld ‘Hij loopt snelst’ en niet ‘Hij loopt het snelst’.

Naast de nieuwe bijbelvertaling uit 1637 hebben zogeheten ‘taalbouwers’ invloed gehad op de ontwikkeling van een Algemeen Nederlands. Een bekend voorbeeld is het onderscheid dat Christiaan van Heule maakte in zijn *Nederduytsche grammatica ofte Spraeckonst* (1625). Volgens hem moest in navolging van het Latijn *hun* gebruikt worden voor de derde naamval meervoud en *hen* voor de vierde naamval meervoud, met andere woorden: ‘Ik heb hun het boek gegeven’ versus ‘Ik heb hen geholpen.’ Van Heules idee vond navolging bij met name een aantal schrijvers, zoals Vondel en Hooft, en met het gemaakte onderscheid zitten we nu nog altijd opgescheept. In de zeventiende eeuw was *groter als* de gewone spreektaalvorm, maar taalkundigen betoogden dat er een verschil

moest worden gemaakt tussen vergelijkende en vergrotende trappen, dus tussen enerzijds (*net*) *zo groot als* en anderzijds *groter dan*.

Een ander 'bedacht' onderscheid is dat tussen zinnen als 'De man *met wie* zij getrouwd is' en 'De fiets *waarmee* ze naar haar werk gaat'. Balthazar Huydecoper verzoon in 1730 de regel dat het met personen *met wie, voor wie*, enz. moest zijn en met zaken *waarmee, waarvoor*, enz.

De taal is niet in marmer gebeiteld, maar verandert permanent. Toch zijn veel mensen van mening dat de Nederlandse standaardtaal zoals die nu gesproken en geschreven wordt 'goed' is en dat elke verandering in feite ongewenst is en leidt tot 'slecht' of 'lelijk' Nederlands. Verder in deze lezing zal ik ingaan op een reeks aan de gang zijnde veranderingen om na te gaan of deze opinie wel houdbaar is. Voor ik daaraan toe kom, wil ik het eerst nog over variatie in de taal hebben.

Taalvariatie

Talen zijn niet homogeen, maar heterogeen. Dat wil zeggen, dat – afhankelijk van de spreker of de situatie – de ene of de andere vorm wordt gebruikt, bijvoorbeeld 'een goeie baan' tegenover 'een goede baan' of 'hij heb' tegenover 'hij heeft'. Er is dus sprake van taalvariatie. In veel gevallen leidt die variatie *niet* tot verandering van de standaardtaal. Dat is met name zo bij regionale variatie, dus in stads- en streekdialecten. Als stadsdialect neem ik als voorbeeld het Haags, en dan bedoel ik niet het keurige Haags, maar het zogeheten plat Haags. Opvallend is daarin onder meer de Haagse /ij/, die min of meer klinkt als /è/. Van Van Kooten en De Bie komt het Haagse zinnetje 'Vijfenvijftig gietijzeren schijthuispijpleidingen op het Rijswijkseplein', dat ongeveer klinkt als 'Vèfenvèftig gietèzeren schèthuispèplèdingen op het Rèswèkse plèn'.

Het West-Fries is een voorbeeld van een regionale variëteit.

Daarin wordt de /ch/ uitgesproken als een /k/ en de /ij/ min of meer als /aai/. ‘De zon schijnt’ klinkt dus in het West-Fries als ‘De zon skaaint’.

Over het algemeen is de positie van streekdialecten de laatste decennia verzwakt. Belangrijke oorzaken zijn media en migratie. Met dat laatste doel ik niet op migratie vanuit andere landen, maar op migratie binnen Nederland. Mensen zijn veel minder streekgebonden dan vroeger. Ze gaan wonen waar hogere opleiding, werk en huisvesting beschikbaar is en ze zijn zelden geneigd de taal van de streek over te nemen. Media, in al hun verschijningsvormen hebben ook een flinke invloed.

Sociale variatie in taalgebruik wordt niet bepaald door regio, maar door andere sociale factoren, met name leeftijd, opleiding, etnische achtergrond, sociale status en gender. In die sociale variatie ligt wel voor een deel de oorsprong van taalverandering.

Veranderingen: structuur en klanken

Wat betreft de grammatica zijn er geen veranderingen te verwachten die diep ingrijpen in de structuur van het Nederlands. Het lijkt schier onmogelijk – er is tenminste niets wat daarop wijst – dat bijvoorbeeld de woordvolgorde in Nederlandse bijzinnen gelijk zou worden aan die in hoofdzinnen. ‘Ik vermoed dat hij morgen komt’ zal niet snel als variant krijgen ‘Ik vermoed dat hij komt morgen’.

Op een aantal andere punten is er wel sprake van variatie die kan leiden tot taalverandering, zoals met de zogeheten trappen van vergelijking, waarin *duur* de stellende trap is, *duurder* de vergrotende trap en *duurst* de overtreffende trap. Vooral bij de overtreffende trap lijkt de vorm met *-st(e)* achter het bijvoeglijk naamwoord geplakt, *duurst(e)*, dus steeds meer terrein te verliezen ten gunste van de vorm met simpelweg *meest* voor het bijvoeglijk naamwoord, *meest duur/dure*. De twee vormen worden respectievelijk de synthetische en de analytische vorm van de

overtreffende trap genoemd. Als voorbeeld deze grote kop in een krantenadvertentie: ‘Discussie over het Landbouwakkoord? Wij zijn al de meest duurzame in de wereld.’ Uit recente artikelen en advertenties in kranten heb ik onder meer de volgende voorbeelden verzameld.

- Plan uw reis met de Reisplanner voor het meest actuele advies.
- Mr. Marvis introduceert The Linens: perfecte shorts voor de meest warme dagen van het jaar.
- Het is de meest complete methode met veel praktijktips van experts.
- De wetenschap trekt alleen de meest ijverige studenten aan.

Je zou denken dat ‘compleet’ al compleet is, maar het kan kennelijk nog completer met ‘meest compleet’. Wat betreft het laatste citaat nog het volgende. De zin die erna komt luidt als volgt: ‘Om een promotieplek te bemachtigen wordt van studenten verwacht dat ze de hoogste cijfers halen.’ Dit suggereert dat korte bijvoeglijk naamwoorden in de overtreffende trap minder vaak *meest* voor zich krijgen. In een mini-proefonderzoekje heb ik gekeken naar het aantal hits op Google voor de twee vormen van de overtreffende trap van respectievelijk *succesvol* en *leuk*. *Succesvolste* had 484.000 hits, en *meest succesvolle* 939.000, dus bijna twee keer zoveel. Bij een kort woord als *leuk* waren de verhoudingen totaal anders. De traditionele, synthetische vorm kreeg 52.000.000 hits en de analytische vorm slechts 48.000. Een enkele keer wordt de overtreffende trap ook dubbel uitgedrukt, zoals in de volgende advertentietekst van een zaak uit Enschede: ‘Op zoek naar een nieuw of refurbished laptop of PC dan bent u bij ons aan het juist adres! Voor elk budget, wens of eis, tegen de meest gunstigste prijs.’

De wederkerende voornaamwoorden, onder meer *zich* in bijvoorbeeld *zich realiseren* hebben het ook moeilijk. Dan hoor of lees ik bijvoorbeeld zinnen als:

- Hij realiseerde niet dat het verkeerd kon aflopen.
- Mensen zijn bewust dat dat soort dingen kunnen gebeuren.

Hoewel het niet met zekerheid te zeggen is, lijkt het erop dat hier het Engels invloed heeft op het Nederlands. De Engelse equivalenten van Nederlandse werkwoorden met een wederkerend voornaamwoord hebben niet zo'n wederkerend voornaamwoord bij zich. De vertaling van *zich realiseren* is simpelweg *to realize*.

Een volgende sluipende verandering betreft het intransitief gebruiken van transitieve werkwoorden. Even voor degenen die de schoolgrammatica niet meer helemaal paraat hebben: transitieve werkwoorden hebben een lijdend voorwerp bij zich en intransitieve werkwoorden niet. In 'Zij helpt haar vriendin' is *helpen* dus een transitief werkwoord en in 'Hij droomde heel veel' is *dromen* intransitief. Enkele voorbeelden:

- Op deze manier beschadigt de verflaag.
- Door meer water toe te voegen verdunt de espresso te veel.
- Binnenkort wijzigen de regels.
- De volledige gegevens missen nog.

Bij dit gebruik van transitieve werkwoorden spreekt men wel van 'subjectverwisseling', d.w.z. het object oftewel het lijdend voorwerp wordt subject, dus onderwerp van de zin, terwijl het oorspronkelijke onderwerp wordt weggelaten. Neem de eerste zin. Die zou je kunnen herformuleren als 'Op deze manier beschadig je de verflaag'. Deze subjectverwisseling komt al langer in het Nederlands voor, getuige zinnen als:

- De tentoonstelling opent om 14.00 uur.
- Dat boek leest lekker.

Dit laat zien dat een mogelijkheid die al bestaat in het taalsysteem in meer gevallen wordt toegepast. Hetzelfde doet zich trouwens ook voor bij de analytische vorm van de overtreffende trap. Die was altijd al gebruikelijk voor onder meer woorden die eindigen op *-st* of op *-isch*, dus 'de meest

robuuste stofzuiger' en 'het meest tragische voorval'.

Een interessant verschijnsel betreft de zogenaamde vragende voegwoorden, dat zijn dus de woorden *wie, wat, wanneer* en *hoe* als voegwoord, d.w.z. het woord dat hoofd- en bijzin samenvoegt. In standaard Nederlands kun je een zin tegenkomen als 'Ik weet niet hoe zij dat voor elkaar krijgt', maar in non-standaard Nederlands zijn er twee varianten. De eerste is 'Ik weet niet hoe of zij dat voor elkaar krijgt', waarbij het extra voegwoord *of* is ingevoegd. En soms gaat het nog verder, zoals in 'Ik weet niet hoe of dat zij dat voor elkaar krijgt', met *dat* als tweede extra voegwoord.

Voorzetsels lijken misschien een stabiele categorie, maar dat geldt met name voor die voorzetsels die een plaats aanduiden, zoals bijvoorbeeld in 'Het boek ligt op de kast'. In veel andere gevallen is de keuze van het voorzetsel anders dan je zou verwachten, zoals in:

- We moeten dat naar de belanghebbenden laten weten (traditioneel: *aan*).
- Dat zou valse concurrentie betekenen naar de plaatselijke horeca (traditioneel: *voor*).
- Je blijft toch een stukje voeling houden naar je cultuur van herkomst (traditioneel: *met*).
- We zijn geïnteresseerd naar het scholingsconcept (traditioneel: *in*).

Soms weet *naar* zelfs in een vaste uitdrukking te infiltreren, zoals in: 'Ze durven wel de vinger naar de zere plek te leggen.'

Verder is opvallend is dat in sommige gevallen *naar* dan weer vervangen is door *richting*, bijvoorbeeld in 'De trein richting Enschede vertrekt om...'. Die trein gaat in de richting van Enschede en niet per se naar Enschede, dus je moet maar afwachten of hij daar wel aankomt. Ook in andere gevallen lijkt het gebruik van *richting* toe te nemen, zoals in het volgende citaat. 'Ik had een drankje te veel op en er werd mij

verteld dat ik dronken en irritant was richting een meisje.’

Behalve *naar* en *richting* is ook de populariteit van *op* de laatste tijd toegenomen, getuige onder meer de volgende zinnen:

- Ze hebben een grote dossierkennis op veel onderwerpen (traditioneel: *van*).
- Hij was verrast op de uitkomst (traditioneel: *door*).
- We gaan beleid maken op die nieuwe thema's (traditioneel: *met betrekking tot*).

In het laatste geval kan er weer sprake van invloed van het Engelse ‘*policy on these themes*’.

Ook op het niveau van de klanken is er sprake van veranderingen die zich aankondigen middels taalvariatie. Een eerste voorbeeld betreft de /r/. Het Nederlands kent maar liefst vier soorten /r/. In de eerste plaats is er de traditionele tongpunt-r. Daarnaast is er de huig-r, ook wel de Franse /r/ of de brouw-r genoemd. Als derde onderscheidt men de zogeheten Gooise /r/, die vergelijkbaar is met de Amerikaanse /r/ en die met name voorkomt in woorden met een /r/ op het eind, zoals *maar* en *hoor*. Ten slotte is er de Haagse /r/ waarbij de Franse /r/ als het ware nog dieper in de keel wordt gearticuleerd. De algemene trend is dat de tongpunt-r in de loop der eeuwen terrein heeft moeten prijsgeven aan brouw-r en dat vooral sinds de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw de Gooise /r/ terrein wint, zeker onder jongeren. De benaming Gooise /r/ is overigens niet gebaseerd op het feit dat sprekers daarvan vooral uit het Gooi zouden komen, maar omdat die variant vooral verspreid is door radio en televisie, onder meer door het programma ‘Kinderen voor kinderen’.

In 1998 verscheen het door Jan Stroop geschreven boek *Poldernederlands* met de omineuze ondertitel ‘Waardoor het ABN verdwijnt’. Het begrip ‘Poldernederlands’ wijst onder meer op het feit dat de klank /ij/ vaak wordt uitgesproken als /aai/, ongeveer zoals dat

bijvoorbeeld in het West-Friese dialect al eeuwen het geval is. Stroop signaleerde de Poldernederlandse /aai/ in eerste instantie bij een aantal zangers, zoals Marco Borsato met ‘Het spel begint en dat het aaindigt is gegeven maar daar blaaijt het baai’. De variant kwam het meest voor bij relatief hoog opgeleide vrouwen en omdat jonge vrouwen vaak voorop lopen bij taalverandering verwachtte Stroop dat de Poldernederlandse variant zich verder over het land zou verspreiden. Dit lijkt niet het geval te zijn, maar wat nog niet is, kan uiteraard komen.

Een volgend verschijnsel betreft de klemtoon. Volgens een ingezonden brief in de Volkskrant van de acteur Paul Groot is er een trend om in het Nederlands de klemtoon op de eerste lettergreep te leggen, terwijl die traditioneel op een latere lettergreep valt. Enkele voorbeelden zijn: *fávoriét* in plaats van *favoriét*, *financiéel* in plaats van *financiéel* en *prínses* in plaats van *prinsés*. Mogelijk is er hierbij sprake van invloed van het Engels; zo valt bij *fávorige* en *prínses* het woordaccent ook op de eerste lettergreep. Bij *finánciál* is dat weer niet het geval. In het algemeen komt in Engelse woorden het woordaccent eerder dan in hun Nederlandse pendant, zoals in *perspéctive* tegenover *perspectief*.

Hoe negatief er vaak over taalverandering wordt gedacht, bleek al uit de brief van Groot, die schreef dat hij bij woorden als *fávoriét* ‘schuimbekkend naar de televisie zit te roepen’. En op de site van NPO Radio 1, waarin aandacht werd besteed aan dit onderwerp stond dat er ‘een gevaarlijke verschuiving gaande is in de Nederlandse taal’ alsof het om een levensbedreigend virus gaat. In hoeverre de gesignaleerde verschuiving zich doorzet, is overigens nog onduidelijk.

Als het om de klank gaat, wil ik ten slotte nog de zinsmelodie noemen, en dan met name de gewoonte van sommige sprekers om aan het eind van een zin het laatste woord enigszins te rekken en de toon omhoog te laten gaan. Ik noem dat ‘een haaltje omhoog’. Het valt bijvoorbeeld

te horen in een zin als: ‘Dan heb ik weer geld en dan ga ik dat shirt kopen, want dan kan ik het betalen.’ In de uitspraak worden zowel *geld* als de laatste lettergreep van *kopen* en van *betalen* iets gerekt en gaat de stem omhoog. Ik kan dat niet hard maken, maar heb het idee dat het verschijnsel toeneemt onder vooral meisjes en jonge vrouwen.

Veranderingen: woordenschat

Dan een volgend niveau van taalverandering en wel dat van de woordenschat. In de eerste plaats betreft het nieuwe woorden waarmee min of meer nieuwe verschijnselen worden benoemd. In de coronatijd – ook al een nieuw woord – kwamen woorden op als *raamvisite*, *zorghelden*, *huidhonger*, *knuffelangst*, *knuffelvrees*, *anderhalvemetersamenleving*, *teststraat*, *coronamoe*, *boosterprik* en *wappie*.

De meeste nieuwe woorden zijn combinaties van bestaande woorden. Toen er statiegeld op blikjes werd geheven, kwam het woord *statiegeldjager* op voor mensen die in vuilnisbakken naar lege blikjes zochten om die te gelde te maken. Een ander mooi voorbeeld is het woord *laadpaalklever*, voor een automobilist die zijn elektrische auto langer dan noodzakelijk parkeert bij een laadpaal. Eerst was er het nieuwe woord *laadpaal* en daar is vervolgens het woord *klever* aan vastgeplakt of, zo u wilt, aan vastgekleefd. *Klever* is kennelijk populair want *klimaatklever* was het woord van het jaar 2022 volgens Van Dale, met als betekenis ‘activist die zich aan een object van symbolische waarde vastplakt om de aandacht te vestigen op de klimaatproblematiek.’ Het woord *huisklever* voor een ouder persoon die al of niet in zijn, haar of hun eentje in een groot huis blijft wonen, is ook al gesignaleerd.

Veel nieuwe woorden zijn Engelse leenwoorden, die al of niet worden aangepast aan het Nederlands. Om een voorbeeld uit het dagelijks leven te geven: onlangs verscheen op mijn computerscherm de volgende

tekst. ‘Verwijder afleidingen terwijl je browst en blijf in je flow met je side-by-side AI-copilot voor het web.’ Veel Engelse woorden zijn al gewoon geworden, zoals *struggle*, *level* (bij *games*), *issue*, *backpacker*, *cancelen*, *thanks*, *nice*, *sale*, *comments*, *content*, *consent* en *tools*. Het woord *impact* heeft de twee Nederlandse equivalenten *effect* en *invloed* al bijna verdrongen. Het is vrijwel alleen nog maar *impact*, *impact*, *impact*. Vrachtauto’s waar *Transportbedrijf* op staat, zie ik niet meer - allemaal *Logistics* geworden.

Sommige mensen mogen ook graag Engelse woordcombinaties of uitdrukkingen gebruiken, zoals *whatever it takes*, *out of the blue*, *meant to be*, *first of all*, *as we speak*, *it’s here to stay*, *guilty pleasures*, *face to face*, *business as usual*, *lean and mean*, *keep your enemies close*, *here to stay* en *spot on*. Af en toe zijn er ook leenvertalingen uit het Engels te horen of te lezen, zoals *het brekende nieuws*, *serieus geld*, *globaal onderzoek* (waarbij bedoeld wordt op onderzoek over de hele wereld) en *aan het eind van de dag*, een woord-voor-woord vertaling van het Engelse *at the end of the day*, dat ‘uiteindelijk’ betekent. *Een beslissing nemen* is ook aangetast door de Engelse ziekte en is *een beslissing maken* geworden, naar analogie met *to make a decision*. Het tegenwoordig ook veel voorkomende *herinneringen maken* lijkt ook gebaseerd op *to make memories*. En het is natuurlijk *impact maken*. Voorlopig tot zo ver de invloed van het Engels.

Er ontstaan af en toe nieuwe uitdrukkingen. In feite ‘ontstaan’ ze niet, maar moeten ze ooit door één persoon zijn gebruikt en hebben anderen dat overgenomen. Zo kan de uitdrukking ‘Dat is een gepasseerd station’ pas door iemand zijn bedacht nadat er stations ten behoeve van het treinverkeer waren gebouwd. Hier volgt een rijtje (betrekkelijk) recent opgekomen uitdrukkingen in het Nederlands, die nog geen van allen in Van Dales *Idioomwoordenboek* uit 1999 waren opgenomen.

- Hij is de sjaak (alternatief voor: hij is de pineut; hij is de sigaar)
- Ze is van het padje (ze is niet goed wijs)

- Ze gingen vol op het orgel (ze dikten het stevig aan)
- Die meloen moesten ze wel slikken (met dat voor hen onaangename besluit moesten ze wel instemmen)
- Nou, schiet mij maar dood (ik begrijp er niets van)
- Ze gingen als de brandweer (ze gingen razendsnel)

Soms krijgen bestaande woorden een andere betekenis of worden ze in een ander verband gebruikt, zoals het woord *trekken*. Aanvankelijk hoorde je ‘Ik trek dat niet meer’, met de betekenis ‘Ik kan dat niet meer aan’. Daarna werd het ‘Ik trek dat slecht’ wat min of meer betekent ‘Ik kan daar niet zo goed tegen’ en onlangs hoorde ik iemand zeggen ‘Ik trek hem niet meer’, dus ‘Ik kan hem niet goed uitstaan’.

Het woord *neerzetten* wordt tegenwoordig in allerlei contexten gebruikt. Of anders geformuleerd: er wordt ontzettend veel neergezet. Zo zegt een interviewster dat ze een mooi gesprek wil neerzetten, de atleet wil een nieuw persoonlijk record neerzetten, anderen hebben ook mooie prestaties neergezet, de acteur heeft een overtuigende Hamlet neergezet, de spreker heeft een interessante lezing neergezet, en ga zo maar door.

Een andere, ruim geformuleerde categorie is die van de werkwoorden met voorzetsels. Hieronder enkele voorbeelden.

- In mijn oefenregime sta ik de hele tijd erg aan of ik moet juist even héél erg uit.
- Een pilletje kost vier euro en daar ga je de hele avond op.
- De vraag is hoe je zo’n debat het beste kunt aanvliegen.
- Ik wist niet hoe zij erin stond.
- Dat was een moment dat ook hard binnenkwam.

Grappig is het volgende citaat van een jonge, beginnende schrijfster met *aanslaan* in twee betekenissen: ‘Ik raakte er gestrest van, gejaagd en heel geïrriteerd. Tegen de tijd dat de kinderen uit school kwamen, sloeg ik aan op alles. Ook maakte ik me enorm veel zorgen. Mijn boek zou bijna uitkomen, zou het wel aanslaan?’

De volgende categorie is die van de *strooiwoorden*. Dat is een eigen term waarmee ik woorden aanduid die in groten getale door de taal worden gestrooid. In de eerste plaats zijn dat de onzekerheidsformules *zeg maar*, *een soort (van)* en *of zo*. Ze komen vooral voor in spreektaal en sprekers lijken ermee aan te willen geven dat ze weliswaar een bepaald woord of bepaalde woorden gebruiken, maar dat ze niet zeker zijn of het wel het juiste woord is, zoals in: ‘Toen heeft hij zeg maar zijn eigen weg moeten vinden’ en ‘Ze heeft zeg maar geluk gehad dat het niet slechter afliep bij die botsing.’ *Of zo* wordt vaak achter een zin geplakt, bijvoorbeeld in: ‘Voel je je soms niet goed of zo?’

Hieronder enkele zinnen met *een soort van*, dat mogelijk geïnspireerd is door het Engelse *a sort of*:

- Bij reuzenpanda's is het zo dat ze de geboorte een soort van kunnen plannen.
- Op die school werd ik een soort van gepest.
- Tenslotte gingen we door een soort van grens.

Vaak is *een soort (van)* te vervangen door *min of meer* of *ongeveer*, zoals in de eerste twee voorbeelden. In het laatste voorbeeld wordt het gebruikt om duidelijk te maken dat het hier gaat om de figuurlijke betekenis van *grens*.

Het tweede type strooiwoorden zijn bijwoorden die oorspronkelijk bijdragen aan de betekenis van een zin, maar die in veel gevallen vrijwel niets of soms helemaal niets toevoegen aan die betekenis. De drie grote boosdoeners zijn *eigenlijk*, *natuurlijk* en *gewoon*. Voor *eigenlijk* een citaat uit het NOS-journaal in een reportage over grensoverschrijdend gedrag op de Studio Sport-redactie.

- We weten dat het hele weekend eigenlijk crisisoverleg is geweest bij de NOS door de NOS-directie, en ook dat het artikel in de Volkskrant eigenlijk dat die daar erg van geschrokken is, dat de positie van NOS-sport, de afdeling waar volgens de Volkskrant

jarenlang grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden, de cultuur verziekt zou zijn, dat de positie van de hoofdredactie daar eigenlijk onhoudbaar werd en dat heeft men ertoe doen besluiten dus eigenlijk nu al gelijk op te stappen en niet als eerder werd aangegeven om dat op termijn te doen.

Natuurlijk wordt ook nogal eens gebruikt zonder dat het woord werkelijk iets toevoegt aan de betekenis van de zin, en het is dan ook moeilijk te vervangen door de synoniemen *uiteraard* en *vanzelfsprekend*. Het volgende fragment komt uit de mond van een Nederlandse vrachtwagenchauffeur over drugssmokkel door buitenlandse collega's:

- Voor hun zou de verleiding natuurlijk veel groter zijn, omdat hun natuurlijk al maanden van huis af zijn voor een schamel loontje, wat helemaal niet kan natuurlijk, maar goed, zo is het nou eenmaal en daar kennen wij natuurlijk weinig aan veranderen.

Het woord *gewoon* is zo onopvallend, zo allergewoonst, dat het vaak betekenisloos wordt gebruikt, bijvoorbeeld in het volgende fragmentje van wielercomentator Roxane Knetemann: 'Op dat moment weet ik ook gewoon wie er gaat winnen. Voor die laatste 3, 400 meter, daar is Danny gewoon supergoed in.'

Wat betreft de woordenschat ten slotte nog kort over wat wel eens *dure* of *chique* woorden worden genoemd. Zo lees ik steeds vaker dat mensen een probleem *ostentatief* willen *adresseren* in plaats van *nadrukkelijk aan de orde stellen*, daarna moet er *geacteerd* worden en dus niet *gehandeld*, vaak onder de *regie*, en niet de *leiding* van een manager, omdat het noodzakelijk is het nieuwe project vroegtijdig te *faciliteren* (dus *mogelijk te maken*), om nieuwe inkomsten te *genereren* in plaats van te *verkrijgen*. Als taalliefhebber ben ik ervoor dat taalgebruikers zoveel mogelijk putten uit alle mogelijkheden die de taal biedt, maar verbale dikdoenerij hoeft voor mij niet. Daarbij gaat het overigens niet alleen om Engelse leenwoorden

(vaak oorspronkelijk uit het Frans), maar ook om oorspronkelijk Nederlandse, zoals *zich verhouden tot*, bijvoorbeeld in: ‘Ze wisten niet hoe ze zich moesten verhouden tot het slavernijverleden’. Ik zou zelf eerder iets zeggen als: ‘Ze wisten niet wat ze moesten vinden van...’ of: ‘Ze hadden nog geen mening over...’

Veranderingen: taalgebruiksgewoontes

De gewoonte om in mededelende zinnen *we zien* of varianten daarop te gebruiken lijkt steeds sterker te worden. Het gaat dan om zinnen als ‘We gaan steeds hogere temperaturen zien’, ‘Langzaam zie je dat de prijzen stabiliseren’ en ‘We zien de protesten tegen het stikstofbeleid in veel vormen voorbijkomen’. In alle gevallen kan de zin worden vereenvoudigd door *we zien* enz. weg te laten.

In een andere taalgebruiksgewoonte speelt *we* ook een belangrijke rol, namelijk in zinnen als: ‘We hebben in het klimaatakkoord afgesproken dat er meer dan duizend windmolens op zee gaan komen’ en ‘We hebben met z’n allen bedacht dat mensen langer thuis moeten blijven wonen.’ Ik vraag me dan altijd af wie die *we* zijn. Ik maak in ieder geval geen deel uit van dat collectief.

Vooral bij de televisie en de radio woorden steeds vaker de volgende vragen gesteld: ‘Hoe keek je ernaar?’ of ‘Hoe luisterde je ernaar?’ In feite is steeds de onderliggende vraag ‘Wat vond je ervan?’ Zo interpreteren mensen het meestal ook. Eén keer hoorde ik iemand echter op de vraag ‘Hoe keek je ernaar?’ antwoorden ‘Met verbazing.’

Er zijn ook standaard- of clichéfrasen die volgens mij vooral de laatste twee decennia veel worden gebruikt, zoals ‘We gaan het zien’, ‘We gaan het meemaken’, ‘Het is wat het is’ en ‘Dat gaat hem niet worden.’ Enigszins vergelijkbaar zijn pseudo-vragen als ‘Hoe leuk is dat?’ of ‘Hoe bijzonder is dat?’ De spreker verwacht geen antwoord, maar wil er alleen

mee zeggen dat hij of zij het leuk, c.q. bijzonder vindt.

Met name in journaalreportages waarin zogeheten ‘gewone mensen’ worden geïnterviewd, antwoorden die veelal met een herhaling van een vraag, vaak een slotvraag, in de bevestigende vorm, zoals in: ‘En toen bent u weer naar huis gegaan?’ ‘Toen ben ik weer naar huis gegaan.’ Of in: ‘En daarom voelde u zich door de gemeente in de steek gelaten?’ ‘Daarom voelde ik me door de gemeente in de steek gelaten.’

Ten slotte nog een andere taalgebruiksgewoonte waar het om reacties op de vorige spreker gaat, namelijk de gewoonte om *absoluut*, *klopt* of *precies* te zeggen, bijvoorbeeld: ‘Dat heeft zij ontzettend goed gedaan.’ *Absoluut*, *klopt* en *precies* zijn alle drie mogelijk als reactie.

De taal van jongeren

Een traditioneel gezegde luidt ‘De jeugd heeft de toekomst’. Als dat zo is, heeft de jeugd dan ook de taaltoekomst? Met andere woorden, zullen de meeste Nederlanders over enkele decennia ongeveer net zulk Nederlands spreken als veel jongeren nu doen? In de jaren zestig en zeventig ontstond er al een specifieke jeugdcultuur met vooral eigen muziek en kleding, maar ook met eigen woorden, zoals *gaaf*, *te gek*, *beregoed* en *weet je wel*. De afgelopen twee decennia is het eigen vocabulaire enorm toegenomen en daarmee de afstand tot de algemene spreektaal. Voor het schetsen van een beeld van huidige jongerentaal ga ik in op twee verschijnselen, namelijk de taal van *influencers* of *vloggers* en *straattaal*.

Influencers zijn grootgebruikers van *super*. Verplichtingen zijn *supervervelend* of *superstom*, een enkele keer *megastom*. Een ander versterker is *zo*, waarvan de uitspraak vaak wordt verlengd: ‘Dat is zóóó chill’. *Chill* wordt veel gebruikt. Het kan onder meer ‘lekker’, ‘gezellig’, ‘geweldig’ of ‘leuk’ betekenen. De bovengenoemde woorden *gaaf*, *te gek* en *beregoed* ben ik in het taalgebruik van influencers nooit tegengekomen.

Naast *chill* wordt er veel meer geleend uit het Engels. Enkele voorbeelden:

- Zeg maar het lijkt me heel awkward om zomaar beelden te gaan schieten of whatever. (*Awkward* is zeer populair; het Nederlandse equivalent *ongemakkelijk* hoor je nooit.)
- Die shoot was super awesome. (De fotoshoot was geweldig.)
- Dat is ook een beetje pathetic. (Zielig)
- Ik moet nog fucking veel doen (*Fuck* en varianten daarvan worden veel gebruikt, zoals in: ‘Het is nu half zes, waar the fuck kan je eten?’)

In de jaren negentig kwam een nieuwe variëteit van het Nederlands op, die meestal met het woord *straattaal* wordt aangeduid. Aanvankelijk werd straattaal vooral gesproken door jongeren (en dan met name jongens) met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond, later ook meer door andere leeftijdsgenoten. Straattaal zou je een mengtaal kunnen noemen omdat er veel woorden uit andere talen dan het Nederlands worden gebruikt, in eerste instantie vooral uit het Surinaams en het Engels van de oorspronkelijk Amerikaanse hiphopcultuur. Hieronder een korte opsomming met – waar nodig – de vertaling in het Nederlands.

- Uit het Surinaams: doekoe (geld), sma of sma'tje (meisje), fatoe (grapje), wiri (weed, hasj), osso (huis), fa waka (hoe gaat het).
- Uit het Engels: chill, dope (heel goed), bitch (vrouw), swag (zelfverzekerde, stoere houding), dissen (iemand beledigen of af laten gaan; afleiding van ‘to disrespect’), da bomb (heel goed), relaxed (heel goed).
- Uit het Papiaments: swa (man/jongen), dushi (schatje).
- Uit het Arabisch: woelah (ik zweer het bij Allah), tfoe (waardeloos – ik spuug erop), djalla (sukkel)

Verder worden er vaak Nederlandse woorden gebruikt met een andere dan de traditionele betekenis, zoals *standaard*, *flex* (beiden betekenen ‘prima/heel goed’), *oplossen* (weggaan), *baas* (iemand die belangrijk is), *kapot* (heel erg; zoals in ‘kapot leuk’). Net als met het Engelse *chill* en *cool* het geval is, krijgen sommige Nederlandse woorden met een negatieve lading een positieve betekenis. Dan gaat het vaak om woorden die ‘goed/leuk’ enz. betekenen, zoals *gevaarlijk*, *gruwelijk* of *ziek*, wat weer een regelrechte vertaling is van *sick*, dat in de hiphop-cultuur veel wordt gebruikt. Die trend van negatief naar positief is niet ongewoon. Denk bijvoorbeeld aan *te gek* of aan het oude jongerenwoord *mieters* dat is afgeleid van *sodemieter*. Soms worden Engelse en Nederlandse woorden aangepast of fonologisch veranderd: *shoppa* (voor de coffeeshop), *de bom*, *laterzz*, *errruuug*.

Straattaal kent een groot aantal eigen woorden voor plaatsnamen, zoals *Damsko* (Amsterdam), *Allie* (Almere), *Agga* (Den Haag), *Grontjie* (Groningen), *Eindje* (Eindhoven) en *Sweetlake* (Zoetermeer). Verder wordt er soms gebruik gemaakt van omkeringen, zoals *keller* in plaats van *lekker*. Het zijn overigens geen precieze omkeringen, anders zou het ‘rekkel’ moeten zijn. Het *Smibanees* kan beschouwd worden als een subvariëteit van straattaal. Het is ontwikkeld in de Amsterdamse wijk Bijlmermeer, ook wel de ‘Bims’ genoemd, en de omkering daarvan is *Smib*, en daar spreekt men *Smibanees*. Dat kent onder meer de woorden *nippen* (voor *pinnen*), *lebben* (voor *bellen*) en *jaxie* (voor *Ajax*).

Wat betreft de grammatica springen er twee graduele verschillen met het Nederlands in het oog. Ten eerste wordt in straattaal relatief veel gebruik gemaakt van *gaan* als hulpwerkwoord van de toekomstige tijd, dus ‘Ik ga dat wel zien’, in plaats van ‘Ik zal dat wel zien’ of ‘Ik zie dat wel.’ Verder krijgen onzijdige zelfstandige naamwoorden soms *de* in plaats van *het* als lidwoord. In het Surinaams is het ook *de libi* voor *het leven*.

Veel taalvariëteiten, zoals stadsdialecten, hebben min of meer

vast kenmerken, zoals de plat-Haagse /ij/ of de Amsterdamse /z/ die een /s/ wordt. Dat is met straattaal zeker niet het geval. Nieuwe woorden verschijnen en verdwijnen weer. Verder zijn er veel jongeren die een beperkt aantal woorden uit het vocabulaire van straattaal gebruiken en is het niet altijd te zeggen wie wel en wie geen straattaal spreekt. Ook kennen veel jongeren wel een groot aantal woorden, maar ze gebruiken ze zelf niet. Wel is het zo dat over het algemeen Randstedelijke jongeren het meest straattaal spreken en onder hen vooral jongens en jonge mannen met een Surinaamse achtergrond.

Verder is het de vraag in hoeverre sprekers van straattaal die variëteit ook nog gebruiken als ze bijvoorbeeld een jaar of dertig zijn. Daarover zijn nu nog geen gegevens beschikbaar. Wijd verspreide en veel gebruikte woorden zoals *chill* zullen wel stand houden, maar of dat voor het hele, zich steeds vernieuwende vocabulaire ook geldt, is niet duidelijk.

Invloed van het Engels

Het Engels heeft op twee manieren een sterke invloed op het Nederlands. Ten eerste door het feit dat in steeds meer domeinen Engels wordt gesproken, met name in het onderwijs. Al weer enkele decennia geleden maakte men zich zorgen over het niveau van Duitse en Franse taalvaardigheid van Nederlandse jongeren. Toen werd de mogelijkheid gecreëerd om tweetalig onderwijs te organiseren, met name in het middelbaar onderwijs. Zo zouden het Duits en het Frans een sterkere positie kunnen krijgen. Maar wat gebeurde? Van het tweetalig onderwijs met Duits en Frans kwam weinig terecht (behalve voor Duits in een enkel geval in de grensgebieden met Duitsland), maar een flink aantal scholen greep de kans om tweetalig onderwijs te organiseren met Engels als voertaal in een groot deel van het onderwijs.

Over het Engels op de universiteiten is al veel gezegd en geschreven. De officiële regel is dat het universitaire onderwijs in het Nederlands gegeven moet worden, tenzij er een duidelijke reden is om dat niet te doen en een andere onderwijstaal te kiezen. Dat zou moeten betekenen dat in de ‘normale situatie’ het Nederlands de onderwijstaal is en in bijzondere situaties het Engels. Maar het omgekeerde lijkt eerder het geval. Het is hier niet de plek om uitgebreid in te gaan op de voors en tegens van de keuze voor Engels als onderwijstaal, maar het is zonneklaar dat meer Engels de positie van het Nederlands ondermijnt, zeker als taal van de wetenschap.

Dat laatste is soms ook het geval in het bedrijfsleven. Waar voorheen bijvoorbeeld jaarverslagen van grote bedrijven in het Nederlands waren gesteld, verschijnen die tegenwoordig in toenemende mate in het Engels. Interessant is ook om te kijken naar advertenties voor met name hoog gekwalificeerde banen in een Nederlandse krant. Die krijgen vaak een Engelse benaming, zoals de volgende: *Site controller, Compensation & Benefits Manager, Accountmanager Lifecycle Services, Corporate Sustainability Manager* en *Corporate Recruiter*.

Als het Engels in de hogere echelons van de samenleving steeds meer de overhand krijgt, dreigt het Nederlands een ondergeschikte rol te gaan spelen, en te devalueren tot een huis-tuin-en-keukentaal.

De tweede manier waarop het Engels invloed heeft, is uiteraard via Engelse leenwoorden, die ik hierboven al enkele malen heb gesignaleerd. Hier nog één voorbeeld met een overdaad aan Engelse termen, zodat het soms eerder Engels met enkele Nederlandse woorden lijkt dan omgekeerd.

- ‘Tuurlijk, Schubert maakte *fucking bangers* (hitnummers, *red.*), het klapt gewoon, shout-out naar hem, *Schubert knows how to get the party started*. Maar *who the fuck cares* hoe ik moet uitleggen dat dit een *banger* is?’

Taalverandering vindt over het algemeen plaats simpelweg doordat mensen in toenemende mate nieuwe vormen of nieuwe woorden gaan gebruiken. In het begin van dit artikel heb ik het gehad over ‘taalbouwers’ uit vroeger eeuwen, meestal taalkundigen of letterkundigen, die in hun geschriften pleitten voor de invoering van een bepaalde regel in het Nederlands. Taalbouwers kennen we tegenwoordig ook, maar ze richten zich vooral op nieuwe vormen en nieuwe woorden als uitdrukking van maatschappelijke veranderingen. Een eerste voorbeeld betreft de keuze van voornaamwoorden die respectievelijk naar vrouwen of mannen verwijzen. In een zin als ‘Ik verwacht dat iedereen zijn spullen opruimt’ wordt over het algemeen het mannelijk bezittelijk voornaamwoord ‘zijn’ gebruikt, ook als de zin wordt uitgesproken tegenover een schoolklas met jongens en meisjes. Ooit is ervoor gepleit een nieuw neutraal bezittelijk voornaamwoord te gebruiken, ‘zaar’, maar dat voorstel is een vroege dood gestorven. Tegenwoordig is men meer gericht op bewustwording, dus niet meer ‘zijn spullen’, maar ‘zijn of haar spullen’.

Een tweede kwestie is de keuze van voornaamwoorden voor mensen die zichzelf niet als man of vrouw kunnen of willen identificeren. In het al eerder genoemde *Taaladvies.net* van de Nederlandse Taalunie, staat hierover onder meer het volgende: ‘Het Nederlands kent van oudsher specifieke verwijswaarden voor mannelijke en vrouwelijke personen: *hij, hem, zijn* en *zij, ze, haar*. Dit wordt wel een binair (tweeledig) systeem genoemd (...). Over het verwijzen naar non-binaire persoon, naar personen van wie het gender niet bekend is en ook naar personen in het algemeen is geen overeenstemming. Dit is een proces dat in ontwikkeling is. Op dit moment lijken *die* en het enkelvoudig *hen* het meest kansrijk, eventueel uitgebreid met *diegene*, met als bezitsvormen *diens* en enkelvoudig *hun*. Voor elk van deze vormen, en ook voor andere, geldt dat er verschillende

voor- en nadelen aan zitten, al zijn die niet allemaal even zwaarwegend. Daar gaat deze tekst verderop op in.’ Dit is nog geen echt taaladvies, laat staan een dwingend opgelegde verandering in het systeem van verwijswwoorden. Het is overigens opvallend dat het onzijdige verwijswoord *het* buiten beschouwing blijft. Met enige goede wil zou je dat immers non-binair kunnen noemen, wanneer er bijvoorbeeld met *het* naar een kind wordt verwezen.

In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw werden er al gediscussieerd over mannelijke en vrouwelijke beroepsnamen, dus *redacteur* en *redactrice* of *chauffeur* en *chauffeuse*. Die discussie is recentelijk weer nieuw leven ingeblazen, vanuit ontwikkelingen met betrekking tot het begrip ‘gender’.

Als het gaat om nieuwe vormen dringen de termen ‘inclusie’ en ‘diversiteit’ zich op als maatschappelijk verschijnselen die leiden tot pleidooien voor taalverandering, c.q. tot het gebruik van andere woorden. Bekend is waarschijnlijk de discussie over het n-woord, dus het woord voor een persoon met een donkere huid. (Krampachtig vermijd ik hier ‘zwarte huid’, de politiek-correcte term.) Die discussie ga ik hier niet proberen samen te vatten. Wel is het duidelijk dat die ook de motor vormt voor veranderingen in het Nederlands.

Het Nederlands is een levende taal, voortdurend is er sprake van vernieuwingen en veranderingen, meestal min of meer spontaan vanuit de taalgebruikers, soms door voorstellen of ideeën vanuit een bepaalde ideologie. Die veranderingen roepen vaak weerstand op. Maar talen veranderen nu eenmaal altijd; het is weinig productief om je daartegen te weer te stellen. Als mensen toch willen opkomen voor het Nederlands, kunnen ze volgens mij het beste de strijd aangaan tegen het overmatig en vaak onnodig gebruik van het Engels, de echte vijand of tegenstander. En, zoals vaak gezegd en geschreven wordt, het advies luidt: *keep your friends close but your enemies closer*.

Literatuur

Voor dit artikel heb ik gebruik gemaakt van verschillende bronnen, onder meer van:

Joop van der Horst, *Korte geschiedenis van de Nederlandse taal*, Amsterdam, 1989.

Nicoline van der Sijs, *De geschiedenis van het Nederlands in een notendop*, Amsterdam, 2005. Nicoline

van der Sijs, *Taalwetten maken en vinden, het ontstaan van het standaard Nederlands*, Gorredijk, 2021.

Veel informatie over huidige ontwikkelingen in het Nederlands is onder meer te vinden in: Jan Stroop

(red.), *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal*, Amsterdam, 2003. Genootschap

Onze Taal, *De toekomst van het Nederlands; onze taal over 75 jaar*, 's-Hertogenbosch, 2007.

Over woorden in politiek taalgevoelige tijden:

Vivien Waszink, *Dat mag je óók (al niet meer) zeggen*, Den Haag, 2023 (tweede druk).

Over de invloed van het Engels en de 'strijd' daartegen gaat:

Lotte Jensen e.a. (red.) *Against English; Pleidooi voor het Nederlands*, Amsterdam, 2019

Huis Drienerwolde

De omslag van deze gedrukte versie van de Drienerwolde-lezing wordt gesierd door de naamgever van de lezing, het Huis Drienerwolde.

Dit statige herenhuis, gelegen in het buitengebied tussen Enschede en Hengelo, werd oorspronkelijk bewoond door leden van de bekende textiel-dynastie Van Heek. Het pand werd gebouwd aan het eind van de 19e eeuw en werd geheel gerestaureerd in 2003. Daarbij bleef de klassieke bouwstijl geheel intact.

Van 1936 tot 1950 werd Huis Drienerwolde bewoond door de literatuurhistoricus W.L.M.E. (“Marius”) van Leeuwen, leraar Nederlands aan het gymnasium te Enschede en (later) directeur van de Volksuniversiteit.

Van Leeuwen onderwees zijn leerlingen niet alleen in de Nederlandse taal en literatuur, sommigen van hen wist hij ook te inspireren tot grote literaire prestaties. Een bekend voorbeeld hiervan is de dichter Bert Schierbeek.

Zelf publiceerde Van Leeuwen ook, maar dan voornamelijk literaire kritieken en beschouwingen, onder andere in kranten en tijdschriften zoals Vrij Nederland, het Algemeen Handelsblad, de Nieuwe Gids en Dagblad Tubantia. Daarnaast verschenen van zijn hand tal van bloemlezingen, speciaal voor het literatuuronderwijs.

Marius van Leeuwen fungeerde daarnaast vele malen als gastheer en gesprekspartner voor tal van grote vaderlandse schrijvers en dichters uit de eerste helft van de 20ste eeuw. Tijdgenoten als Adriaan Roland Holst (de “Prins der Dichters”), Hendrik Marsman, Gerrit Achterberg en Eddy Du Perron maakten regelmatig gebruik van de gastvrijheid op Huis Drienerwolde. Dat zij daarbij het risico liepen om door Van Leeuwen “gestrikt” te worden voor lezingen of gastlessen namen zij, soms met tegenzin, op de koop toe.

Over zijn ontmoetingen en gesprekken met schrijvers publiceerde Van Leeuwen in 1966 de bundel “Avonden op Drienerwolde”.

November 2023,

Jelle Bakker (bestuur Stichting Literaire Manifestaties Enschede).

Bronnen:

- *“Van verhaal naar verhaal rondom Enschede” (een beschrijving van twee literaire fietsroutes, door Paul Abels en George Hartong; Enschede, 2004).*
- *website bouwbedrijf Meijerink, Lonneker <https://www.aanemer-meijerink.nl/2237/0/references/renovatie/villa-drienerwoolde-hengelo> (11/10/2023).*
- *website Groot Driene <https://groot-driene.nl/wp-content/uploads/2015/06/dichter-bij-groot-driene-klein-1.pdf> (11/10/2023).*

